

عوامل موثر در استفاده دانشجویان دوره پزشکی عمومی از

فضای مجازی

دکتر مرضیه پورعبدلی^۱، دکتر ملیحه کدیور^{۲*}، دکتر آزاده سیاری فرد^۳

۱ دستیار زنان و زایمان دانشکده پزشکی دانشگاه علوم پزشکی تهران، تهران، ایران

۲ استاد، فوق تخصص نوزادان، دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی تهران، تهران، ایران

۳ دانشیار، مرکز تحقیق و توسعه سیاست‌های دانشگاه، دانشگاه علوم پزشکی تهران، تهران، ایران

نویسنده مسئول: دکتر ملیحه کدیور

چکیده:

این مطالعه توصیفی مقطعی در سال ۱۳۹۷ بر روی ۳۵۰ نفر از دانشجویان پزشکی دانشگاه علوم پزشکی تهران انجام شد. نمونه‌گیری به صورت احتمالی و طبقه‌ای بر مبنای مقاطع تحصیلی دانشجویان پزشکی در چهار فاز علوم پایه، پاتوفیزیولوژی، کارآموزی و کارورزی بود و نمونه‌گیری در هر طبقه به صورت تصادفی ساده انجام شد. ابزار جمع‌آوری داده‌ها، پرسشنامه‌ای بود که روایی محتوایی و پایایی آن به ترتیب با استفاده از کسب نظرات متخصصان از طریق محاسبه روایی محتوایی و ضریب آلفای کرونباخ محاسبه شد. پیش‌نویس ابتدایی پرسشنامه مشتمل بر دو بخش؛ بخش اول مربوط به ویژگی‌های دموگرافیک و بخش دوم شامل سوالات مربوط به بررسی وضعیت استفاده از فضای مجازی توسط دانشجویان پزشکی و عوامل موثر بر بکارگیری آن بود که از شرکت‌کنندگان خواسته می‌شد در ارتباط با هر گویه مشخص کنند نظرات خود را در قالب مقیاس لیکرت مشخص نمایند. توزیع و جمع‌آوری پرسشنامه‌ها به صورت الکترونیکی انجام شد. برای تجزیه و تحلیل اطلاعات از نرم افزار SPSS و شاخص‌های آمار توصیفی-تحلیلی استفاده شد.

واژه‌های کلیدی: فضای مجازی، استفاده، دانشجویان، پزشکی

مقدمه:

در دنیای امروز که موسوم به عصر اطلاعات و ارتباطات است، پیشرفت فن‌آوری‌های اطلاعاتی، انقلابی گسترده را در عرصه گسترش و تبادل دانش در پی داشته است (۱). یکی از مهمترین این فن‌آوری‌ها، منابع دیجیتالی است که استفاده از آن رو به افزایش است. در چنین شرایطی قاعدتاً برای دستیابی به سطح قابل قبولی از شناخت و درک پدیده‌ها به اطلاعات نیاز است. کسب اطلاعات همواره به عنوان یکی از نیازهای بنیادین بشر، خود مستلزم فراگیری مهارت و برخورداری از ابزارهای خاص برای جستجو در منابع است (۲). اینترنت که در ابتدا با هدف ارتباط دهی دانشگاه‌ها و مراکز دولتی معرفی شد، امروزه به یک ابزار ارتباطی فراگیر تبدیل شده است، بطوریکه هر شخص می‌تواند به وسیله رایانه شخصی خود در کوتاه‌ترین زمان ممکن به فضای مجازی متصل شود (۳). از طرفی نگاهی به مستندات موجود نشان می‌دهد که استفاده از فناوری اطلاعات و ابزارهای ارتباطات جمعی در فضای مجازی به سرعت در آموزش پزشکی در حال گسترش است (۴). از این رو، به موازات پیشرفت‌های صورت گرفته در زمینه فناوری اطلاعات و ارتباطات، انجمن بین‌المللی اطلاعات پزشکی^۱ توصیه کرده است که صاحبان تمامی مشاغل پزشکی باید بتوانند دانش و مهارت خود را در زمینه تکنولوژی ارتباطات و اطلاعات و استفاده از فضای مجازی افزایش دهند (۳).

گسترش روز افزون دسترسی به سخت‌افزارها و نرم‌افزارهای مناسب برای آموزش الکترونیکی، به خصوص توسعه فضای مجازی، امروزه افق جدیدی را پیش روی موسسات آموزشی نهاده است. مسلماً اهمیت این مسئله در حوزه علوم پزشکی که با جان انسان‌ها سرو کار دارند دو چندان است (۱). در این میان میزان استفاده دانشجویان

از منابع دیجیتال جهت افزایش سطح اطلاعات و کاربرد در رشته مربوطه، میزان مهارتی که در این زمینه دارند، همچنین میزان وقتی که برای استخراج منابع از اینترنت اختصاص می‌دهند از اهمیت به سزایی برخوردار است. فناوری اطلاعات امکانات فراوانی در عرصه‌های علمی-اجتماعی-اقتصادی ایجاد نموده است که برقراری ارتباطات از طریق فضای مجازی از شاخص‌های مهم آن محسوب می‌شود (۴). استفاده از تکنولوژی اطلاعات و اینترنت این امکان را برای دانشجویان فراهم می‌کند که در سریع‌ترین زمان ممکن به جدیدترین اطلاعات علمی دسترسی پیداکنند. از این رو می‌توان گفت دسترسی فوری به اطلاعات، یکی از مزایای اصلی منابع اطلاعاتی شبکه‌های رایانه‌ای به شمار می‌رود (۵). اندرسون^۲ (۲۰۰۵) و الی^۳ (۲۰۰۴) در نظریات خود پیرامون یادگیری از طریق استفاده از اینترنت و فضای مجازی معتقدند که فناوری‌های جدید اطلاعاتی قادرند با گذر از محدودیت‌های زمانی و مکانی از آموزش‌های دانشگاهی تا یادگیری رفتارهای اجتماعی و فردی را برای دانشجویان میسر سازند (۶، ۷).

در دانشگاه‌های علوم پزشکی داخل و خارج کشور مسائل مربوط به جستجو و استفاده از منابع دیجیتال و اینترنتی، مشکلات و موانع موجود در این گروه و توانایی‌های آنها پژوهش‌های چندی انجام شده و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است (۲، ۸-۱۰). در مطالعه‌ی لیزینگر و همکاران (۱۹۹۷) که با هدف مقایسه استفاده از شبکه اینترنت در بخش‌های مختلف دانشگاهی انجام شد نتایج مشخص شد که اکثر کاربران شبکه اینترنت از پست الکترونیکی استفاده می‌کنند و آن را مهمترین کارکرد شبکه مجازی می‌دانستند (۱۱). حسن پوردهکردی (۱۳۸۵) بر اساس نتایج مطالعه خود اذعان کرد که ۹۷ درصد دانشجویان بیان کردند که

² Anderson

³ Ally

¹ International Medical Informatics Association (IMIA)

فن آوری اطلاعات و ارتباطات نقش بسیار مهمی در آموزش دارد و ۹۸ درصد معتقد بودند که فن آوری اطلاعات و استفاده از فضای مجازی باعث افزایش یادگیری و ارتقاء جایگاه حرفه‌ای شان می‌شود (۱۲).

گسترش فناوری های نوین در عرصه الکترونیک و رایانه در چند دهه گذشته، موجب پدیدار شدن انواع گوناگونی از برنامه‌های الکترونیکی و رایانه‌ای از جمله اینترنت، تلفن همراه، ماهواره و بازیهای رایانه‌ای در جهان شده است. گسترش اینترنت در سال‌های اخیر، به گونه‌ای کره زمین را به دهکده جهانی تبدیل کرده است. اینترنت یک جریان وسیع و در حال رشد است که در دسترس شبکه های ارتباطی کامپیوتری قرار دارد (۱۳). از طرف دیگر شبکه‌های اجتماعی وب، نسل جدیدی از امکانات وب هستند که امروزه در کانون توجه کاربران اینترنت قرار گرفته اند. این شبکه‌ها نقش مهمی در شکل گیری و جهت‌دهی افکار عمومی در سطوح مختلف ملی، منطقه ای و جهانی بازی میکنند در عرصه تعلیم و تربیت شبکه‌های اجتماعی مجازی، حوزه تحقیقاتی برای مطالعات جامع دانشجویان است که به سرعت در حال رشد می باشند با پیدایش شبکه‌های اجتماعی، استفاده از این شبکه ها جز جدایی ناپذیری از زندگی بسیاری از دانشجویان شده است و بر روی کلیه جوانب زندگی دانشجویی، از جمله میزان مطالعه، عملکرد تحصیلی و سایر مهارت های تحصیلی آنها تأثیر مستقیم داشته است (۱۴، ۱۵). مطالعه حاضر با هدف تعیین وضعیت استفاده دانشجویان دوره پزشکی عمومی دانشگاه علوم پزشکی تهران از فضای مجازی و عوامل مؤثر بر آن طراحی شد.

روش کار:

این مطالعه یک پژوهش توصیفی - مقطعی است. جامعه آماری پژوهش حاضر شامل کلیه دانشجویان پزشکی در فازهای چهارگانه دوره پزشکی عمومی (علوم پایه،

پاتوفیزیولوژی، کارآموزی و کارورزی) در حال تحصیل دانشگاه علوم پزشکی تهران در سال ۱۳۹۷ بود. محیط انجام پژوهش دانشکده پزشکی دانشگاه علوم پزشکی تهران بود. نحوه‌ی انتخاب افراد برای ورود به مطالعه نیز به صورت احتمالی و به روش طبقه‌ای بود؛ به این صورت که از هر کدام از فازهای تحصیلی ذکر شده در بالا، یک کلاس به صورت احتمالی انتخاب شد و مورد مطالعه قرار گرفت. محل جمع‌آوری اطلاعات مطالعه نیز دانشگاه علوم پزشکی تهران و تمام محل‌های منتسب به آن (بیمارستان‌ها و درمانگاه‌ها) بود.

شرکت کنندگان در این مطالعه دانشجویان دوره پزشکی عمومی دانشگاه علوم پزشکی تهران بودند که در ۱۳۹۷ در این دانشگاه شاغل به تحصیل بودند.

معیارهای ورود به مطالعه:

- تمام دانشجویان رشته پزشکی دانشگاه علوم پزشکی تهران در هر یک از مقاطع تحصیلی شامل علوم پایه، فیزیوپاتولوژی، کارآموزی و کارورزی

معیارهای خروج از مطالعه:

- پزشکان عمومی فارغ التحصیل از دانشگاه علوم پزشکی تهران
- دانشجویان (دستیاران) مقطع تخصصی و فوق تخصصی دانشگاه علوم پزشکی تهران
- دانشجویان پزشکی سایر دانشگاه‌های علوم پزشکی
- دانشجویان سایر رشته‌های دانشگاه علوم پزشکی تهران
- تکمیل ناقص پرسشنامه ارسالی

ابزار مورد استفاده در این مطالعه پرسشنامه محقق ساخته - ای بود که پیش نویس اولیه گویه‌های آن با استفاده از بررسی مطالعات مرتبط این حوزه و استخراج گویه‌های اولیه طراحی شد. به این منظور با کلید واژه‌های فضای

مجازی، دانشجویان پزشکی^۱ و تمایل^۲ در پایگاه‌های داده پابمد^۳، اسکوپوس^۴ از سال ۱۹۹۸ تا ۲۰۱۸ مطالعات بررسی و از نظر موضوع مورد بررسی تحلیل محتوای جهت دار^۵ انجام شد. بر اساس نتایج حاصل از مرور متون، گویه‌های اولیه پرسشنامه نظرخواهی در مورد میزان تمایل دانشجویان پزشکی به استفاده از فضای مجازی و عوامل موثر بر آن تدوین شد. سپس به منظور بررسی روانسنجی پرسشنامه محقق ساخته، روایی صوری و محتوایی و پایایی آن مورد ارزیابی قرار گرفت. همچنین به منظور تدوین پیش نویس اولیه پرسشنامه، اهداف لازم در این مطالعه نیز مدنظر قرار گرفت و از نظرات متخصصان آموزش پزشکی در قالب نظرات کیفی کمک گرفته شد. به منظور تأیید روایی محتوایی و صوری، بعد از استخراج گویه‌ها و عوامل مؤثر بر استفاده از فضای مجازی از طریق جستجو در منابع علمی، پیش نویس ابزار در اختیار ۱۴ نفر از اعضای هیات علمی و کارشناسان آموزش پزشکی و آموزش مجازی قرار گرفت و از آنان خواسته شد تا در صورت وجود هر گونه ابهام در گویه‌ها و اشکال محتوایی، نظرات پیشنهادی خود را بیان نمایند. با توجه به حضور ۱۴ متخصص، حداقل ضریب نسبی روایی محتوا به منظور ورود گویه در پرسشنامه نهایی مطابق فرمول، ۰/۵۱ تعیین شد و در نهایت گویه‌هایی که حائز حداقل ضریب یادشده گردیده بودند، در پرسشنامه نهایی وارد گردیدند.

در قدم بعد روایی صوری پرسشنامه از طریق بررسی نظرات پاسخ دهندگان به آن بررسی شد. به این ترتیب با ۱۰ نفر از پاسخ دهندگان پرسشنامه‌ها (دانشجویان پزشکی) مصاحبه شناختی به عمل آمد و از آنان خواسته شد تا ضمن مطالعه هر گویه نظرات خود را در ارتباط با نگارش گویه‌ها، قابلیت درک آن‌ها و وجود ابهام در قالب

کلمات و عبارات بیان کنند. با توجه به اجماع نظرات پاسخ دهندگان در صورت نیاز تغییرات لازم جهت قابلیت درک بهتر پرسشنامه اعمال شد.

پرسشنامه مورد استفاده در پژوهش مشتمل بر بررسی وضعیت استفاده دانشجویان دوره پزشکی عمومی دانشگاه علوم پزشکی تهران از فضای مجازی و عوامل مؤثر بر آن، مشتمل بر بخش‌های مختلفی همچون بخش اطلاعات دموگرافیک و سوالاتی در مقیاس لیکرت ۵ تایی و سوالات چند گزینه‌ای بود. در بخش اطلاعات دموگرافیک مواردی مانند: سن، جنس، سال ورود به دانشگاه، مقطع تحصیلی، میزان ساعات استفاده از اینترنت و میزان استفاده از بسترهای مختلف فضای مجازی از قبیل نرم افزارهای مختلف ارتباط جمعی برای کسب اطلاعات مورد پرسش واقع شدند.

قبل از توزیع پرسشنامه نسبت به محرمانه ماندن اطلاعات اطمینان کافی به شرکت کنندگان داده شد و در صورتی که رضایت کامل نسبت به تکمیل آن بصورت خود ایفا وجود داشت، به سوالات موجود در پرسشنامه پاسخ می‌دادند. برای افرادی که امکان دیدار به صورت حضوری وجود نداشت، پرسشنامه طراحی شده را بر روی وب تحت عنوان یک ایمیل همکاری قرار داده شد تا به پرسشنامه بصورت آنلاین پاسخ دهند. بهمین منظور برای جلوگیری از ریزش در جمع آوری نظرات نمونه‌ها، پرسشنامه بر اساس میزان دسترس پذیری و راحتی شرکت کنندگان در قالب گوگل فرم طراحی و برای شرکت کنندگان ارسال گردید. در صورت عدم دریافت پاسخ ظرف مدت ۲ هفته بعد از ارسال اولیه پرسشنامه الکترونیک از طریق گوگل فرم یا تلگرام، ارسال مجدد صورت گرفت.

⁴ Scopus

⁵ Directed content analysis

¹ Medical students

² Intention

³ PubMed

یافته‌ها:

در این مطالعه ۳۵۰ دانشجوی پزشکی دانشگاه علوم پزشکی تهران در چهار مقطع مختلف شامل علوم پایه، فیزیوپاتولوژی، کارآموزی و کارورزی مورد بررسی قرار گرفتند. در میان دانشجویان مورد بررسی، تعداد ۱۷۷ نفر (۵۰/۶٪) مرد و ۱۷۳ نفر (۴۹/۴٪) زن بودند. همچنین ۳۱۳ نفر از دانشجویان مجرد (۸۹/۴٪) و تعداد ۳۷ نفر (۱۰/۶٪) از دانشجویان نیز متأهل بودند. بازه سنی شرکت کنندگان در مطالعه بازه‌ای از ۱۸ تا ۳۶ سال را شامل شده که در این میان میانگین سنی کل شرکت کنندگان در پژوهش برابر با $3/17 \pm 22/67$ بود. معدل تحصیلی دانشجویان نیز در بازه‌ی ۱۴ تا ۱۹/۶۷ را شامل می‌شد و در این میان، میانگین معدل تحصیلی کل شرکت کنندگان در پژوهش نیز برابر با $1/2 \pm 16/77$ بود.

در میان شرکت کنندگان در این پژوهش ۳۴۹ نفر (۹۹/۷٪) به اینترنت دسترسی داشته و ۱ نفر (۰/۳٪) نیز به اینترنت دسترسی نداشتند. در میان افرادی که به اینترنت دسترسی داشتند، ۱۴ نفر (۴٪) روزانه در حدود ۰-۲ ساعت، ۱۱۴ نفر (۳۲/۸٪) روزانه در حدود ۲-۴ ساعت، ۱۴۴ نفر (۴۱/۴٪) روزانه در حدود ۴-۶ ساعت، ۵۰ نفر (۱۴/۴٪) روزانه در حدود ۶-۸ ساعت و ۲۶ نفر (۷/۵٪) روزانه بیش از ۸ ساعت از اینترنت استفاده می‌کردند.

در خصوص حیطه غالب استفاده از اینترنت نیز ۳۹ نفر (۱۱/۲٪) از شرکت کنندگان بیان داشتند که حیطه غالب استفاده از آن‌ها حیطه پزشکی است. همچنین ۴۰ نفر (۱۱/۵٪) حیطه غیرپزشکی، ۱۶۴ نفر (۴۵/۷٪) شبکه‌های اجتماعی و ۱۰۶ نفر (۲۹/۵٪) نیز تمام موارد فوق را حیطه‌ی غالب خود در استفاده از اینترنت برشمردند.

۹۲ نفر (۲۶/۴٪) از شرکت کنندگان در این مطالعه اذعان داشتند که استفاده از فضای مجازی باعث تغییر در اعتقادات و طرز تفکر آن‌ها شده و در مقابل ۲۵۷ نفر

(۷۳/۶٪) این موضوع را رد می‌کردند. ۱۶۱ نفر (۴۶/۱٪) از شرکت کنندگان در این مطالعه اذعان داشتند که استفاده از فضای مجازی باعث افت عملکرد تحصیلی آن‌ها شده و در مقابل ۱۸۸ نفر (۵۳/۹٪) این موضوع را رد می‌کردند. ۸۶ نفر (۲۴/۶٪) از دانشجویان استفاده از مقالات علمی از طریق کتابخانه را به مقالات آنلاین ترجیح می‌دهند و در مقابل ۲۶۴ نفر (۷۵/۴٪) از دانشجویان نظر مخالف دارند.

بیشترین منابع اطلاعاتی مورد استفاده دانشجویان به ترتیب عبارتند از: PubMed (۵۶/۳٪)، Google scholar (۳۱/۴٪)، Springer (۱/۲٪)، EBSCO (۰/۳٪) و سایر پایگاه‌های علمی (۱۰/۸٪) بوده‌اند.

۵۳ نفر (۱۵/۴٪) از دانشجویان در مورد استفاده از منابع دیجیتالی (اینترنت، پایگاه‌های اطلاعاتی، پژوهشی و...) آموزش آکادمیک (دروس دانشگاهی) دریافت کرده بودند. این درحالی است که ۶۸ نفر (۱۹/۷٪) از دانشجویان برای این منظور از آموزش غیرآکادمیک (دوره‌های آموزشی) استفاده کرده بودند و ۱۶۵ نفر (۴۷/۸٪) از دانشجویان نیز بصورت خودآموزی اطلاعات لازم را کسب کرده بودند. ۵۹ نفر (۱۷/۱٪) نیز هیچگونه آموزشی دریافت نکرده بودند.

۸۰ نفر (۲۲/۹٪) از دانشجویان در ترم گذشته از منابع دیجیتالی (مثل مقالات از سایت‌های معتبر، کتاب‌های دیجیتالی، و...) استفاده نکرده بودند و در مقابل ۲۷۰ نفر (۷۷/۱٪) نیز در ترم گذشته از منابع دیجیتالی استفاده کرده بودند.

با توجه به اینکه داده‌های مربوط به میزان استفاده روزانه از اینترنت دانشجویان به صورت کیفی ترتیبی طبقه بندی شده از آزمون One way ANOVA به منظور بررسی ارتباط بین میزان استفاده روزانه از اینترنت و معدل دانشجویان استفاده گردید که با توجه به $P\text{-value} = 0.03$ تفاوت معناداری بین گروه‌ها وجود داشت.

به منظور بررسی ارتباط بین میزان استفاده روزانه و سن دانشجویان از تست همبستگی اسپیرمن استفاده شد که نتایج این تست حکایت از این داشت که مابین میزان استفاده روزانه از اینترنت و معدل تحصیلی دانشجویان ارتباط معناداری بصورت معکوس وجود دارد و با افزایش سن دانشجویان، میزان استفاده از اینترنت کاهش می‌یابد ($P=0.02$). ضریب همبستگی اسپیرمن در این تست برابر با 0.124 - بود که حکایت از همبستگی ضعیف بین این دو متغیر بود.

به منظور بررسی ارتباط بین میزان استفاده روزانه و مقطع تحصیلی دانشجویان از تست همبستگی χ^2 استفاده شد که نتایج این تست حکایت از این داشت که مابین میزان استفاده روزانه از اینترنت و مقطع تحصیلی دانشجویان ارتباط معناداری وجود دارد ($P=0.025$). این مسئله سپس با استفاده از تست $Cramer's V$ مورد بررسی بیشتر قرار گرفت و ضریب همبستگی این ارتباط 0.15 تعیین شد که حکایت از همبستگی ضعیف مابین استفاده روزانه از اینترنت و مقطع تحصیلی دانشجویان در فازهای چهارگانه دوره پزشکی عمومی است.

به منظور بررسی ارتباط بین میزان استفاده روزانه و جنسیت دانشجویان از تست همبستگی کای دو استفاده شد که نتایج این تست حکایت از این داشت که مابین میزان استفاده روزانه از اینترنت و جنسیت دانشجویان ارتباط معناداری وجود ندارد ($P=0.937$).

بحث:

بر اساس یافته‌های حاصل از مطالعه، اکثر دانشجویان ذکر کردند که دسترسی به اینترنت و رایانه را در محل سکونت خویش دارند که این میزان در مقایسه با مطالعات رجب و نژاد افشار به ترتیب به مطالعه‌ی دانشجویان دانشگاه اردن و دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی ارومیه پرداخته بودند، به میزان قابل توجهی

بالاتر بوده است. از آنجا که مطالعات مذکور مربوط به سال‌های 2002 میلادی و 1385 شمسی می‌باشند و مطالعات به روزتری در این باره یافت نگردید، این گونه برآورد می‌گردد که در حال حاضر اختلاف قابل توجهی میان میزان دسترسی دانشجویان به اینترنت در اغلب نقاط کشور وجود نداشته باشد. این مساله با یافته‌های مطالعه‌ی استیو و همکاران که در ایالات متحده نیز انجام گرفته است و افزایش قابل توجه استفاده از اینترنت را در بین کاربران امریکایی در بین سال‌های 2002 تا 2005 گزارش می‌نماید نیز همسویی دارد. یافته‌های صراف زاده و علوی روی دانشجویان نشان داد تقریباً یک سوم پاسخگویان عضو هیچ شبکه اجتماعی نبودند (16). یافته‌های خلیلی نشان داد، وابستگی دانشجویان به شبکه‌های اجتماعی در حد متوسط است (17). علت این امر را بیشتر از این که بتوان به دانشگاه و مکان انجام مطالعات مربوط دانست، می‌باید به روند صعودی استفاده از اینترنت در گذر زمان به ویژه در شرایط حاضر به دلیل گستردگی دسترسی به اینترنت و فضاهای مجازی ارتباط داد. به علاوه، به تدریج با ورود دانشجویان نسل هزاره و نسل دیجیتال، انتظار استفاده از این فضا در جهت یادگیری و برقراری ارتباطات دور از ذهن نیست.

در مورد تاثیر جنسیت بر میزان استفاده از اینترنت رابطه‌ی معناداری وجود نداشت. به این معنا که میزان استفاده از اینترنت در هر دو جنس میزان نسبتاً مشابهی نشان می‌داد. یکی از علل بروز این نتیجه می‌تواند این باشد که امروزه افراد فارغ از جنسیت در تعامل بیشتری با شبکه‌های اجتماعی قرار دارند. اما مطابق مطالعه‌ی ما علل استفاده از اینترنت و فضای مجازی در بین دو جنس متفاوت بود به این ترتیب که رسانه‌های اجتماعی در هر دو جنس بیشترین استفاده را به خود اختصاص داده ولی استفاده‌های

غیر پزشکی در میان دانشجویان مذکر و استفاده‌های مرتبط با پزشکی در میان دانشجویان مونث از شیوع بالاتری برخوردار بوده است. در مطالعه‌ای که در سال ۲۰۱۳ در نیجریه بر روی دانشجویان مقاطع تحصیلی بالاتر که به عنوان pre-service teacher در دانشگاه مشغول به تدریس هم بوده اند انجام گرفته است، جنسیت در میزان استفاده و علت استفاده از اینترنت به میزان معناداری تاثیر داشته است. در مطالعه‌ی حیاتی و ستوده در سال ۱۳۸۱ نیز از تباط معناداری میان میزان استفاده از اینترنت و جنسیت وجود داشته است که سهم زنان کمتر از مردان بوده است. پس این گونه به نظر می‌رسد که در سال‌های اخیر میزان بهره‌وری زنان از اینترنت و امکانات مرتبط با آن افزایش داشته است؛ هرچند در علت استفاده از اینترنت کماکان تفاوت‌هایی بین دو جنس مشهود است (۱۰).

نکته‌ی دیگری که از تحلیل داده‌ها به دست آمد ارتباط معناداری میان مقطع تحصیلی و میزان استفاده از اینترنت وجود داشت. به این صورت که هرچه دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی تهران در مقاطع بالاتر تحصیل می‌کردند، میزان ساعات استفاده از اینترنت کمتر می‌شد. با نظر به این که یکی از مهمترین علل عدم استفاده‌ی دانشجویان از اینترنت در پرسشنامه‌ها، "نبود وقت کافی" مطرح گردیده است، علت این که دانشجویان کارورز در مقایسه با دانشجویان مقاطع تحصیلی پایین‌تر میزان کمتری وقت را در اینترنت می‌گذرانند را نیز می‌توان به وسیله آن توجیه نمود. به علاوه، دانشجویان در مقاطع تحصیلی بالاتر به ویژه در فاز کارورزی، به دلیل داشتن مسئولیت در فرایند ارائه مراقبت درمانی به بیماران، معمولاً زمان آزاد کمتری در اختیار دارند که این موضوع می‌تواند در میزان استفاده آنان از اینترنت تاثیرگذار باشد. گذشته از آن از داده‌های حاصل اینگونه می‌توان تفسیر نمود که دانشجویان در مقاطع تحصیلی پایین‌تر زمان بیشتری صرف حضور در

شبکه‌های اجتماعی با اهداف آموزشی و غیر آموزشی می‌کنند. در مطالعات بررسی شده با بستر مشابه نیز می‌توان به مطالعه‌ی نژاد افشار بر روی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی ارومیه اشاره کرد که در آن دانشجویان به تفکیک مقطع تحصیلی مورد بحث و تحلیل قرار گرفته بودند. با توجه به نتایج این مطالعه اغلب دانشجویان اینترنت توانایی کار با انواع موتورهای جستجو را بلد بودند که این آمار از سایر مقاطع تحصیلی بالاتر بوده است. در مقابل، دانشجویان فیزیوپاتولوژی بیشتر از سایر مقاطع دارای پست الکترونیکی بودند.

با بررسی پرسشنامه‌ها، یکی از فاکتورهای تعیین‌کننده میزان استفاده از اینترنت، معدل دانشجویان بوده است. اغلب دانشجویانی که بیش از ۸ ساعت استفاده از اینترنت را در روز ذکر کرده بودند، معدل‌های پایین‌تری نسبت به سایرین داشتند. هم‌چنین میان میزان استفاده روزانه از شبکه‌های اجتماعی و معدل دانشجویان نیز رابطه معکوس مشهود بوده است. در این مطالعه نکته‌ی دیگری نیز مورد بررسی قرار گرفته است؛ هرچه میزان استفاده‌ی آکادمیک اینترنت دانشجویان بالاتر باشد، عملکرد تحصیلی بهتری را نشان خواهند داد. پس به طور کلی بر اساس نتایج حاصل از مطالعه حاضر می‌توان دو شاخص را در تعیین معدل دانشجویان موثر دانست که مشتمل بر میزان استفاده از اینترنت و علت استفاده از اینترنت است. هرچند در مطالعه‌ی ما ارتباط معناداری میان میزان معدل دانشجویان و علت استفاده از اینترنت وجود نداشت. اما از سوی دیگر در نتایج به دست آمده حیطه غالب استفاده با میزان استفاده دانشجویان به میزان معناداری ارتباط داشته است و عمدتاً دانشجویانی که ساعات بیشتری را در اینترنت سپری می‌نمودند فعالیت بیشتری در زمینه‌های شبکه‌های اجتماعی و غیر مرتبط با رشته تحصیلی شان داشته‌اند.

میزان استفاده از اینترنت به چشم می‌خورد. نتایج حاصل از این مطالعه می‌تواند به برنامه‌ریزان و اساتید در زمینه استفاده از شبکه‌های اجتماعی و منابع دیجیتال برای طراحی آموزشی فرصت‌های یادگیری کمک کننده باشد.

در این مطالعه، حدود نیمی از دانشجویان اینترنت را در افت تحصیلی خود موثر می‌دانستند، در حالیکه سائری این موضوع را رد نمودند. بر اساس تحلیل‌های آماری ارتباط معناداری میان میزان استفاده از اینترنت و افت تحصیلی وجود نداشت. در راستای بررسی‌های مربوط به منابع دیجیتالی، چنانچه از نتایج مطالعه مشهود است، اغلب دانشجویان استفاده از منابع دیجیتالی را در امور پژوهشی به منابع غیر دیجیتالی ترجیح می‌دهند. همچنین، اغلب دانشجویان استفاده از این منابع را به صورت خودآموزی و یا کورس‌های آنلاین فرا گرفته بودند و تنها کمتر از یک پنجم دانشجویان به منظور استفاده از منابع دیجیتالی و بانک‌های لاتین اطلاعاتی را به صورت دروس دانشگاهی آموزش دیده بودند. اغلب دانشجویان کار با بانک اطلاعاتی پابمد را دقیق تر و بهتر از سایر بانک‌های اطلاعاتی می‌دانند و ترجیح می‌دهند در امور پژوهشی از این بانک اطلاعاتی استفاده نمایند (۱۸).

نتیجه گیری:

به طور کلی دانشجویان از نظر دسترسی به اینترنت و آشنایی با مبانی استفاده از اینترنت؛ آشنایی قابل قبولی دارند و اینترنت عمدتاً در حیطه‌های به اشتراک گذاری اطلاعات، سرگرمی، آموزش و کسب و کار مورد استفاده دانشجویان قرار می‌گیرد. میزان استفاده از اینترنت در میان دانشجویان مونث و مذکر مشابه بوده و تفاوت معناداری را نشان نمی‌دهد. هرچند استفاده آکادمیک در میان دانشجویان مونث و استفاده غیرآکادمیک در میان دانشجویان مذکر رواج بیشتری دارد. هم‌چنین میان میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی و معدل دانشجویان نیز ارتباط معکوس وجود دارد. ساعات استفاده از اینترنت در مقاطع تحصیلی بالاتر مانند کارورزی و کارآموزی در مقایسه با دانشجویان علوم پایه و فیزیوپاتولوژی محدود تر می‌باشد و به طور کلی همبستگی معکوسی میان سن و

- comparative case study. *Journal of the American Society for information Science*. 1997;48(6):508-18.
۱۲. پوردهکردی ح. نقش فناوری اطلاعات و ارتباطات در توسعه آموزش و دانش پرستاری از دیدگاه دانشجویان پرستاری در دانشگاه علوم پزشکی شهرکرد. *مجله پرستاری و مامایی جامعه نگر*. ۱۳۸۵;۱۶:۱۰.
13. Guraya SY. The Usage of Social Networking Sites by Medical Students for Educational Purposes: A Meta-analysis and Systematic Review. *N Am J Med Sci*. 2016;8(7):268-78.
14. El Bialy S, Ayoub AR. The trends of use of social media by medical students. *Education in medicine Journal*. 2017;9(1).
15. Rajab LD, Baqain ZH. Use of information and communication technology among dental students at the University of Jordan. *Journal of dental education*. 2005;69(3):387-98.
۱۶. صراف زاده. جایگاه شبکه‌های اجتماعی آنلاین در میان دانشجویان کارشناسی ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی. *تعامل انسان و اطلاعات*. ۲۰۱۴;۱(۱):۴۴-۵۶.
۱۷. خلیلی، محمدی. وابستگی دانشجویان به شبکه‌های اجتماعی بر اساس متغیرهای جمعیت‌شناختی. *فصلنامه مطالعات دانش‌شناسی*. ۲۰۱۹;۵(۱۷):۶۷-۸۹.
18. Guraya SY. The usage of social networking sites by medical students for educational purposes: a meta-analysis and systematic review. *North American journal of medical sciences*. 2016;8(7):268.
۱. درگاهی، سعیدی، قاسمی. جایگاه آموزش الکترونیکی در دانشگاه‌های علوم پزشکی. *پیاورد سلامت*. ۲۰۰۸;۱(۲):۹-۲۰.
۲. تیرگر، ابوالقاسمی، فیروزی. تحلیل استنادی پایان‌نامه‌های دانشجویان پزشکی: قبل و بعد از دسترسی به کتابخانه ملی دیجیتال پزشکی. *دوماهنامه علمی-پژوهشی راهبردهای آموزش در علوم پزشکی*. ۲۰۱۳;۵(۴):۳۳۷-۴۲.
۳. ابطحی، فعلی. بررسی میزان مهارت و استفاده اساتید، دستیاران تخصصی و دانشجویان دندانپزشکی از تکنولوژی اطلاعات و اینترنت در سال تحصیلی ۱۳۸۷-۱۳۸۶ در دانشکده دندانپزشکی مشهد-ایران. *مجله دانشکده دندانپزشکی مشهد*. ۲۰۰۸;۳۲(۴):۲۵۷-۶۲.
۴. محمدیگی، قضاوی، محمدصالحی، قمری، سعیدی. تاثیر وابستگی به اینترنت بر وضعیت تحصیلی دانشجویان. *مجله دانشگاه علوم پزشکی اراک*. ۱۳۸۸;۱۲(۴):۹۵-۱۰۲.
۵. نگارنده، درخشنده، پورمعماری. اینترنت و حرف بهداشتی و درمانی. *مجله علمی پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی زنجان*. ۱۳۷۹;۸(۳۰):۱۱۴-۲۰.
6. Ally M. Foundations of educational theory for online learning. *Theory and practice of online learning*. 2004;2:15-44.
7. Anderson T. Towards a theory of online learning. *Theory and practice of online learning*. 2004;2:109-19.
۸. بهادرانی، یمانی. بررسی دانش، نگرش و عملکرد اعضای هیات علمی دانشگاه علوم پزشکی اصفهان پیرامون کاربرد رایانه و شبکه اینترنت. *آموزش در علوم پزشکی*. ۲۰۰۲;۲(۱):۸-۱۱.
۹. حیاتی، ستوده. بررسی تاثیر استفاده از منابع الکترونیکی اطلاعات بر فعالیتهای پژوهشی اعضای هیات علمی دانشگاه‌های شیراز و علوم پزشکی شیراز. *نشریه علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز*. ۱۳۸۱; ۱۸(۲):۱۸۹-۲۰۳.
۱۰. حیاتی، ستوده. بررسی عوامل مؤثر در استفاده از منابع الکترونیکی اطلاعات در میان اعضای هیات علمی دانشگاه‌های شیراز و علوم پزشکی شیراز با تاکید بر شبکه اینترنت و دیسک‌های نوری. *مجله علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز*. ۱۳۸۱;۱۹:۱۰۴.
11. Lazinger SS, Bar-Ilan J, Peritz BC. Internet use by faculty members in various disciplines: a